

בענין ערלת חר"ל

גרסינן בקידושין דף ל"ט אמר רבי אסי אמר ר' יוחנן ערלה בחר"ל הלכה למשה מסיני א"ל ר' זירא לר' אסי והתניא ספק ערלה בא"י אסור בחר"ל וכו' אמר ליה אימא כך נאמר הלכה ספיקא מותר ודאה אסור ע"כ ועוד איתא שם רב אויא ורבה בר רב חנן מספקו ספוקי לאהדדי וביארו המפרשים הטעם שמותר לספק לשני אף שהמספק יודע שפירות ערלה מ"מ מותר לתיתו למי שאינו יודע ואינו עובר בלפני עיור לא תתן מכשול שבהלכה שספק ערלה מותר בחר"ל כך נאמרה שלא אסרה תורה ערלה בחר"ל אלא כשיודע אבל כל שאינו יודע לא אסרה תורה ולכן מותר ליתן למי שאינו יודע שאין כאן עבירה כלל.

והנה בש"ש פ"ב ד"ה וניחא נתקשה בגמ' זו וז"ל אמנם קשיא לי בהא דמספקי אהדדי דהא כי יהיב חד לחבריה איהו ידע שערלה אסור לאתהגויי ביה ומידי שאסור בהנאה אסור ליתן לחבירו ואפילו נותן לחבירו ואפילו מתנת חנינם אסור למיתבי וכמבואר בתוס' פסחים דף כב ד"ה ואבר מן החי שכתבו שאסור ליתן דבר אסור בהנאה אפילו בחינם מפני שמקבלו מחזיק לו טובה ע"ש וא"כ נהי דחבריה לא ידע ביה מותרת לו אבל הנותן שיודע בודאי שהוא ערלה היכי מתהני ביה וצ"ע עכ"ל הש"ש והנה כך גם נפסק בפירוש ברמ"א ביור"ד סימן רצ"ד ס"ח שאסור לישראל ללקוט לעכו"ם פירות ערלה שמחזיק לו טובה.

והנה התוס' פסחים שם כתבו כך לפרש ראית הגמ' שאבר מן החי מותר בהנאה מהא שאסור להושיט אבר מן החי לכן נח שנאמר לפני עיור הרי שמותר בהנאה וכתבו התוס' שכך הראיה שאילו היה אבר מן החי אסור בהנאה היה אסור להושיטו לכן נח אף בחינם שהגוי מחזיק לו טובה וחשיב כמשכר באיסורי הנאה והנה יש ליישב קושית הש"ש כך שעד כאן לא שמענו שאסור ליתן דבר האסור בהנאה למי שמותר לו אלא בעכו"ם אבל לא שמענו שגם ליתן לישראל דבר האסור בהנאה לנותן אסור וטעם הדבר הוא כך שבישראל אפשר ליתן מתנה באינו מחזיק לו המקבל טובה אבל לגוי שאסור ליתן מתנת חנינם משום איסור לא תחנם ורק במקום שמחזיק לו טובה מותר ולכן בדבר האסור הנאה אסור ליתן ממ"נ אם יחזיק לו טובה אסור משום שנהנה מאיסור הנאה ואם לא יחזיק לו טובה אסור משום לא תחנם.

וכעין סברה זו כתב בתשובת רע"א קצ"ד שכתב ליישב מה שקשה על הדין שאומר תן גט זה לעבדי אם רצה לחזור לא יחזור שזכות הוא לעבד להשתחרר והקשה הא אסור לשחרר עבד משום מצוה שלעולם בהם תעבדו ונימא שאין שליח לדבר עבירה וכשאין המשלח יכול לעשות שליח אין מועיל שליחות העבד לקבל הגט שבעינן שלוחו של בעל הממון ותירץ הרע"א וז"ל דמיירי שליכא עבירה כגון

לדבר מצוה או במקבל דמיו עיין ר"ן גיטין ושיחרור דמי לפירעון חוב דאי לאו
 דעבד ליה נייח נפשא לא הוי משחרר ליה ומשמע דראוי הוא מדינא לשחרר כמו
 דמדינא חייב לפרוע חובו וראוי לזרו לעשות חיובו משום הכי אמרינן ביה הולך
 כזכי ומסיים הרע"א שבזה מובן אמאי בשיחרור אמרינן תן כזכי דדמי לפרעון חוב
 דאי לאו דעבד נייח נפשיה ומ"ש במתנה דלא אמרינן תן כזכי הא ג"כ נימא אי
 לאו דעבד נייח נפשיה דמה"ט אמרינן בכמה דוכתי והיינו דבמתנה אינו מוכרח
 כ"כ דעבד ליה נייח נפשיה שמצוי לפעמים גם כן דנותן לו בחינם לגמרי אבל
 בשיחרור חזקה דלא עביד איסורא ובדאי עביד ליה נייח נפשיה דראוי לשחררו
 עכ"ל אכן עדיין יש להקשות לפי מה שכתב הר"ן פ"ק דקידושין אהא דבעינן
 בהילך מנה ואקדש לך דדוקא באדם חשוב מקודשת וקשה מפרק הזהב שנחלקו רב
 ולוי גבי חליפין במה קונים דלוי אמר בכליו של מקנה בההיא הנאה דמקבל מתנה
 ממנו גמר ומקני ליה ורב סובר דדוקא בכליו של קונה ולא של מקנה וקשה לרב
 וקשה ללוי ללוי קשה דגבי קידושין דוקא אדם חשוב ואילו בחליפין בכל אדם
 קונים בכליו של מקנה שיש הנאה למקנה מה שהקונה נוטל ממנו ולרב קשה למה
 באדם חשוב מקודשת ואילו בחליפין אינו מועיל בכליו של מקנה אף באדם חשוב
 ותירץ הר"ן דבאמת בכל מקבל מתנה יש הנאה לנותן אלא גבי אשה שצריך
 שיקדשנה בשוה פרוטה והנאה שמקבל ממנו אינו שוה פרוטה אלא באדם חשוב
 ולרב לא קשה שגם אדם חשוב אין הנותן נהנה אלא בנותן מתנה גמורה אבל
 כשמקבל ע"מ להחזיר אין הנותן מתחשב בכך וסתם חליפי סודר על מנת להחזיר
 הן ולכן לא מהני בכליו של מקנה עכ"ד.

ולפי"ז הדרא קושית הש"ש שאין נתני ערלת חר"ל הא נהנים ובכל מיקרי יש
 הנאה לנותן לפי מ"ש הר"ן וכן יש להקשות למה במתנה כשאומר הולך לאו כזכי
 הא נהנה הנותן והרי זה כחייב לו חוב שאומרים בו תן כזכי ולכאורה אפשר ליישב
 קושיה השניה שדוקא כשמחזיר חוב שכבר נתחייב לשלם למלוה אבל כשאומר תן
 שיקבל תמורתו אחר כך בזה אולי אין אומרים תן כזכי ולפי"ז באחד שגילה דעתו
 שרדצה לקנות חפץ והלך אחד ולקח החפץ מהמוכר והבעלים אמרו לזוכה תן חפץ
 זה לפלוגי לא נאמר בזה תן כזכי אכן אם נאמר כן יחזור קושית הרע"א שהבאנו
 שלמה בשיחרור עבד אומרים תן כזכי כיון שאסור לשחרר עבד בודאי עשה לו נייח
 נפשיה ולכן משחררו והרי זה כפורע חוב ולפי מה שכתבנו קשה הא יתכן שלא עשה
 העבד נייח נפשי' ומשחררו על סמך שמקוה שיחזיק לו טובה ולכאור' גם בזה מותר
 לשחררו כמו מקבל דמיו שכתב הר"ן שמותר לשחררו ואם באופן זה לא אומרים תן
 כזכי למה בעבד אומרים כן ואולי אסור לשחרר עבד על סמך שיחזיק לו טובה שמא
 לא יחזיר לו טובה אכן לא נראה לומר כן שהרי כתבו התוס' פסחים שהבאנו בריש
 דברינו שמותר ליתן מתנה לגוי כדי שיחזיק לו טובה וכן מבואר בט"ז ביור"ד סימן
 קנא סק"ח וח"ל השו"ע בס"א שם אסור ליתן מתנת חינם לעכו"ם שאינו מכיר
 וכתב הט"ז שבמכירו לא הוי מתנה אלא כמכירה שהרי יש לו גמולו או כבר שילם
 לו עכ"ל וטעם הדבר שמותר ואין צריך לחשוש שמא לא ישלם שלא אסרה תורה רק

בנותן לשם מתנה אבל כל שחושב שישלם לו אינו נותן לשם מתנה ואין בזה איסור גם בלא ישלם אחר כך ולפי"ז מותר לשחרר עבד על סמך שיחזיק לו טובה וכמו שכתב הר"ן שאיסור לשחרר העבד דומה לאיסור לא תחנם וכל שמותר בלא תחנם מותר גם בעבד וא"כ מוכרח שגם באומר תן חפץ במכירה לפלוני תן כזכי.

ולכן נראה לתרץ שלא הותר לא תחנם אלא בנותן ע"מ לקבל דמי החפץ אבל בנותן מתנה לגוי אף שנהנה מ"מ כיון שאין הנאה זו שוה פרוטה בודאי אינו שוה כהחפץ נמצא שנותן לו מתנה בחינם ולא גרע ממוכר בזול לגוי שמסתבר שאסור עוד אפשר לתרץ שאף שהנותן נהנה כשנותן מתנה מ"מ זה גופא אסרה תורה ליתן מתנה לגוי אף שנהנה ממה שנותן ואינו דומה למכירה שמקבל תמורה אחרת אבל בנהנה מזה גופא מה שנותן המתנה לגוי ומ"מ ליתן מתנה לגוי חשוב בזה נראה שמותר גם לסברה אחרונה שמה שמתחשב הנותן בזה שמקבל ממנו הגוי זהו כנותן תמורה ובזה נתיישב למה אסור ליתן מתנה לגוי בחינם או לשחרר עבד אף שנהנה הנותן במה שנותן אבל עדיין קשה למה אין אומרים תן כזכי במתנה הא ע"כ הנותן נהנה במה שנותן וכבר הוכחנו שבמקום שמקבל הנותן תמורה אומרים בו תן כזכי.

וע"כ צריך לומר שלא אומרים תן כזכי אלא בזמן שמקבל דמי החפץ אבל כל שמקבל פחות מפרוטה שבודאי אינו שוה כהחפץ אין אומרים בזה תן כזכי אכן ליישב קושיה ראשונה יש לעיין כיון שנהנה רק פחות משה פרוטה אם יש בזה איסור והנה בשיעור איסורי הנאה נסתפק בתשובת רע"א בסימן ק"צ אם השיעור האיסור בפרוטה או בכזית אכן מסיים הרע"א שהשיעור הוא פרוטה ולפי"ז בנותן ערלת חו"ל לחבירו שאינו חשוב אינו עובר באיסור שהרי לא נהנה בשוה פרוטה אכן יש לעיין אם יש בזה איסור חצי שיעור והנה החות דעת בסימן ק"ד סק"א הביא לבאר מה שכתב הרמב"ם שאין איסור חצי שיעור בתערובות שאיסור חצי שיעור שאסור מן התורה משום שאחשביה אבל כשאוכל בתערובות לא אחשביה ולפי"ז נראה שהנותן מתנה איסורי הנאה שכזה לא ראינו שאחשביה לחצי שיעור שהרי גם בלי הנאה אדם נותן מתנה והרי זה כאוכל חצי שיעור בתערובות שאין בזה איסור חצי שיעור שאסור מן התורה.

עוד יש לומר שמטעם אחר אין בזה איסור חצי שיעור וכפי הסברה שכתב הפמ"ג בפתיחה להלכות תערובות בד"ה הנאה כיצד שבאיסור הנאה אין איסור חצי שיעור שלא שייך בו חזי לאיצטרופי והנאה אינה מצטרפת בנהנה פעמים בחצי שיעור תוך כדי אכילת פרס שלא נאמרה שיעור אכילת פרס אלא באכילה ולא בהנאה וכו' עיי"ש הן אמת שדבריו צ"ע שאדרבה כיון שלא נאמר בהן הלכה של כדי אכילת פרס נאמר שאיסורי הנאה מצטרפים אפילו לזמן מרובה וכדחזינן שמעילה מצטרף אפילו לזמן מרובה וכדגרסינן במעילה דף יח ע"ב וברמב"ם פ"ה מהלכות מעילה ה"ד ואפשר לדחוק שבמעילה נתרבה מקרא דתמעול מעל ואין למדין מכאן למקום אחר אכן מצינו גם במלאכת שבת שכתב אות אחת בשחרית ואות אחת בערבית מצטרף ואפשר שגבי שבת יש בסוף מלאכה שלמה שתי אותיות כתובות ואם נמחק אות הראשונה לפני שכתב השניה פטור עכ"פ לסברה זו אין כאן

ולפי"ז מיושב קושית הש"ש שלכן מותר ליתן ערלת חו"ל למי שאינו יודע כיוון שאין הנותן נהנה שיעור פרוטה אין בזה איסור חצי שיעור שאסור מן התורה אכן עם כל זה יש לשאול שיהיה עכ"פ אסור מדרבנן ואף שיש לומר שלר' יוחנן הסובר שחצי שיעור אסור מן התורה לית לי כלל איסור חצי שיעור מדרבנן שלא היה צורך לחכמים לתקן איסור חצי שיעור ומימלא במקום שאין איסור תורה גם מדרבנן לא אסרו וכן נראה שסובר השאגת אריה בסימן פ"א שחצי שיעור של חמץ אין איסור כלל לא מן התורה ולא מדרבנן וכתב בטעם הדבר שאין חצי שיעור חמץ חזי לאיצטרופי שאין חמץ מצטרף אם נמצא אצלו חמץ חצי זית בבוקר ושרפו ואח"כ החזיק עוד חצי זית בערב אינו מצטרף שצריך שיהיה זית חמץ בבת אחת וע"כ שסובר כסברה שכתבנו שאין איסור מדרבנן בחצי שיעור אכן במה שכתבנו לעיל סברת החות דעת שאין בתערובות איסור חצי שיעור משום שאין אחשביה אינו אלא שאין איסור מן התורה אבל מדרבנן אסור וכמו שנראה מהרמב"ם בפט"ו הל"א שאם אין בתערובות איסור כזית בכדי אכילת פרס אינו אסור אלא מדרבנן אבל עכ"פ מדרבנן אסור ואף לפי מה שכתב בחידושי ר"ח הלוי מוכח שחצי שיעור במקום שאינו אסור מן התורה אסור עכ"פ מדרבנן וא"כ חזרה קושית הש"ש שיאסר ליתן ערלת חו"ל עכ"פ מדרבנן.

אכן יש לומר שאף במקום שאסור חצי מדרבנן מ"מ לא אסרו אלא כשאפשר להצטרף וכגון בדין הרמב"ם שאוכל חצי שיעור בתערובות שאפשר לו לצרף חצי שיעור בעין ויעבור באיסור עכ"פ מדרבנן או אפילו נחלוק על דינו של השאגת אריה בחצי זית חמץ לענין בל יראה מ"מ שייך לצרף עוד חצי שיעור באותו זמן שמחזיק החצי זית הראשון ובזה אסרו חכמים אבל בנותן מתנה ערלת חו"ל שלא שייך לצרף עוד שישלים השיעור של פרוטה שיהנה מאיסורי הנאה שהרי כמה שיוסיף ויתן ערלת חו"ל לעולם לא יצטרף לכדי פרוטה שהרי לא מצינו חילוק בין נותן מתנה מרובה לנותן מתנה מועטת לענין שאשה שנתנה היא ואמר הוא שתתקדש ע"כ שכל אופן אין לנותן הנאה בכדי פרוטה בנותן מתנה לשני ואפילו אם יהנה עוד חצי פרוטה מערלה בדרך אחרת כגון שימכור ערלת חו"ל בחצי פרוטה או אפילו בג' רבעי פרוטה ועוד יתן מתנה ערלת חו"ל לא יצטרף שיחשב כנהנה בפרוטה שאם תאמר שנותן מתנה נהנה ברבע פרוטה א"כ אשת תתקדש בנותנת ארבע מתנות למקדש וע"כ שאין בהנאה זו שוויות של ממון כלל ואינו מצטרף עם ממון אחר שיהנה ובאופן זה לא אסרו חכמים כלל איסור חצי שיעור לפי כל זה מיושב קושית הש"ש.

עוד יש ליישב קושית הש"ש שאפילו תאמר שכל נותן מתנה נהנה במה שנותן לחבירו מ"מ מותר לספק לחבירו ערלת חו"ל כל שאינו מתכווין להנות ממה שנותן לחבירו ודבר שאינו מתכווין מותר שהלכה כר' שמעון שדבר שאינו מתכווין מותר ואף שמודה ר' שמעון בפסיק רישא ולא ימות וכאן בנותן מתנה פסיק רישא הוא שנהנה מ"מ יש להתיר לפי מה שסובר הר"ן פרק גיד הנשה דף ל"ב שלא אסור

פסיק רישא בהנאה וז"ל דלענין הנאה ודאי אע"ג דפסיק רישא ולא ימות הוא שרייא דהא אמרינן התם מוכרי כסות מוכרים כדרכן ובלבד שלא יתכוונו בחמה מפני החמה והתם ודאי מטי ליה הנאה אלא כיון דלא מיכוונא לא חשבינן ליה מידי עכ"ל, והנה גם בתוס' פסחים דף כ"ב ד"ה ואבר שהביא הש"ש שהובא בריש דברינו כתבו להתיר בשאינו מתכווין שהקשו שם על הא דאמרינן בב"מ דף ל"ב שלמ"ד צער בעלי חיים מן התורה חייב לפרוק יין נסך מבהמת גוי ואף שנהנה הישראל שהגוי מחזיק לו טובה וכתבו כיון שאינו מתכווין שיחזיק לו טובה ומשום צער בעלי חיים חשיב כמו לא אפשר ולא קא מכווין שמותר והנה מה שכתבו התוס' שדוקא במקום צער בעלי חיים מותר משום לא אפשר ולא קא מכווין היינו לדעת הסובר כן בפסחים דף כ"ה ללישנא קמא לדעת רבא אבל ללישנא בתרא שם מותר לר' שמעון מותר גם במקום שאפשר ויכול ליתן מתנה לחבירו והנה בתוס' בפסחים דף כה ע"ב ד"ה לא אפשר כתבו שכל מה שהביאה הגמ' שמותר באינו מתכווין איירי במקום שאינו פסיק רישא שבפסיק רישא אסור לר' שמעון ולפי"ז מה שכתבו התוספות בדף כ"ב שמותר לפרוק יין נסך במקום צער בעלי חיים גם כן איירי במקום שאין פסיק רישא שיהנה לו הגוי ויחזיק לו טובה אכן לפי מה שכתבו בשם הר"ן שכל נותן מתנה נהנה ולכן קתים ללוי בכליו של מקנה ודבר זה לכאורה פסיק רישא.

[והנה בשולחן ערוך יורה דעה בסימן ק"ח ס"ו פסק וז"ל שק של פלפלין שמימיין בקנקני יין נסך מותר להריח בהם וכתבו המפרשים שם שני טעמים לזה א' שאין היין נותן ריח בפלפלין ועוד שאינו מתכווין לריח היין אלא לריח הפלפלין. בביאור הגר"א שם בסימן ק"ח אות כ' באה"ד כתב על זה ועבה"ג ולכאורה תמוה דא"כ גם באכילה יהא מותר ועוד מה בכך שאינו מתכווין הא פסיק רישא הוא ועיין תוספות פרק כ"ש דף כ"ה ד"ה לא אפשר וכו' עכ"ל ואינו מובן כ"כ תמיהתו שלדעת הר"ן פסיק רישא בהנאה מותר ומשום הכי באמת אסור באכילה משום פסיק באכילה אסור ומה שהביא מתוספות פכ"ש שמבואר שם שגם בהנאה אסור פסיק כרישא היא דעה החולקת על הר"ן וא"כ יתכן שהשולחן ערוך פסיק כהר"ן ולא כתוס' וצריך עיון]

והנה בשער משפט בהלכות רבית סימן ק"ס סק"ד הוכיח שדעת ר"ח שהביא הר"ן ריש קידושין שסובר שנותן מתנה חבירו אין לו הנאה ורק בנותן לאדם חשוב יש הנאה לנותן ומה שהוכיח הר"ן מסברת לוי שקונים בכליו של מקנה שלכל נותן יש הנאה כשנותן מתנה דחה השער משפט לפי סברת הרב המגיד שדוקא בנותן על מנת להחזיר אז יש לנותן הנאה אבל הנותן מתנה גמורה שמפסיד ממון בזה אין הנאה לנותן רק בנותן לאדם חשוב ולפי סברה זו מיושב מה שהבאנו להקשות למה אין אומרים במתנה תן כזכי וכן משכחת לאיסור לא תחנם ומכל מקום קושית הש"ש אינו מיושב מה שמותר ליתן ערלה בחור"ל שהרי אין לנותן הפסד שהרי אסור בהנאה ובזמן שאין לנותן הפסד לכו"ס יש הנאה לנותן וקשה א"כ איך נותן לחבירו ערלה בחור"ל וצריך לתרץ כתורצים הקודמים.

והנה בתוס' רי"ד סוכה דף ל"ה ע"א ד"ה של ערלה כתב שערלת חור"ל מותרת

והוכיח כך ממה שמותר לספק לחבירו ולפי כל מה שנתבאר צריך לומר שסובר כדעת התוס' שפסיק רישא אסור גם בהנאה וגם אית לי שיש איסור חצי שיעור במה שנהנה פחות מפרוטה או שסובר כהצד שבתשובת רע"א שאיסור הנאה שיעורו בכזית ונמצא שהנותן לחבירו כזית ערלה נהנה באיסור הנאה אף שאין בו שוה פרוטה או אפשר שהתוספות רי"ד דייק שמותר בהנאה ממה שמבואר בגמרא מספקי אהדדי ונראה מלשון זה כאילו נתכוונו שהשני יחזור לו ובוה בדאי אסור שנתכווין להנות מאיסורי הנאה.

תח"ת 28/07/2018

* * * * *

אוצר החכמה

הרב נתן דוד רבינוביץ שליט"א
ישיבת „בית יהודה" בני ברק

בענין ישיבת סנהדרין כחצי גורן עגולה

האם ישיבת הסנהדרין בכחצי גורן עגולה היתה עשויה ככרם - הסנהדרין הגדולה ממלאת שני תפקידים (הגרי"ז סאלאוויצקי) - יש צורך בהסכמת העם כדי לצאת למלחמה - לתפלת הסנהדרין חשיבות מיוחדת בעת מלחמה - לא תמיד מושב הסנהדרין הוא בהרכב של ע"א ובמבנה של חצי גורן עגולה.

מס' סנהדרין ל"ו :

איתא במתני' : "סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה". וכתב רש"י בד"ה סנהדרין וז"ל: אף של עשרים ושלושה, עכ"ל. ובד"ה כחצי גורן עגולה : בעגולה היו יושבין כדי שיהו כולם רואים זה את זה לפי שאם היו יושבין בשורה אין פני הראשונים רואים זה את זה ובעגולה שלימה אין יושבין לפי שצריכין בעלי הדין והעדים ליכנס לדבר בפני כולם שיהו רואים את העדים ומדקדקין בדבריהם ולא שיהא פני העדים לשורה זו ואחוריהם לזו, עכ"ל. והנה הירושלמי במס' ברכות פ"ד ה"א, אחרי סיפור מעשה הוויכוח שבין ר"ג ור"י, מסיים : "תמן תנינן זה מדרש דרש רבי אליעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה, וכי כרם היה שם אלא אילו תלמידי חכמים שהיו עשויין שורות שורות בכרם" ע"ש.

וע' רש"י במסכת שבת דף ל"ג : בד"ה לכרם וז"ל : דזה בית המדרש שיושבין שורות ככרם כך מפורש בירושלמי ברכות, עכ"ל. ולכאורה משמע מרש"י שמדובר כאן על הבית המדרש שביבנה, וכן משמע מהראשונים שפירשו כן בכל מקום שזכר בתלמוד כרם ביבנה, ואין זה שייך לסנהדרין גדולה שהיתה ביבנה, שהם בודאי היו יושבין כחצי גורן עגולה עמו כ"ד הגדול שבירושלים שישב בלשכת הגזית¹.

1. ע' תוספתא פ"ח ה"א דסנהדרין ובירושלמי שם פ"א ה"ד דבתר דאמרינן שם